ЮЛІЯН СТЕЧИШИН

Між Українцями в Канаді

Видання
Союзу Українців Самостійників
Саскатун, Саск.
1953

МІЖ УКРАЇНЦЯМИ В КАНАДІ

J. W. STECHISHIN

The Ukrainians in Canada

(A brief historical sketch)

Published by

Ukrainian Self-Reliance League
Saskatoon, Saskatchewan
1953

ЮЛІЯН СТЕЧИШИН

Між Українцями в Канаді

Видання
Союзу Українців Самостійників
Саскатун, Саск.
1953

Printed by
Trident Press Limited
Winnipeg, Man.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Основою цієї книжечки є промова Юліяна Стечишина. яку він виголосив у Вінніпеґу на Ювілейному Зїзді Союзу Українців Самостійників, що відбувся 4—7 липня, 1952 р. Тема тієї промови була: "Огляд наших позицій". В ній обговорено освітний і церковний рухи в Канаді, зроблено досить добрий начерк національно-культурного розвою між українцями в Канаді; там також порушено багато важливих громадських питань і подано деякі цінні завваги відносно нинішнього та дальшого життя українців в Канаді.

Ми уважали, що ця промова повинна вийти окремою книжечкою. Автор на це погодився і поробив в матеріялі відповідні зміни й доповнення. Одначе тому, що в книжечці порушується справи загального зарактеру, вона виходить друком під назвою: „Між українцями в Канаді".

Серпень, 1953.

Централя СУС.

ВСТУП.

Через останніх кільканадцять літ цілий світ переживав, а з ним і ми в Канаді переживали, часи великого напруження. Зразу страшна економічна криза, за нею друга світова війна, потім немудре перемиря, що розтягнулося в холодну війну, а з тим усім деякі переміни економічного життя, що переносили людей з одного місця в друге. Все те звертало нашу увагу на великі світові події, або на особисті пристосування до нових обставин, а відвертало увагу від справ звичайного громадського та організаційного характеру.

Серед таких обставин старші громадяни призабули деякі важні справи, а молодше покоління виростало в нових відносинах і тому непоінформоване про колишні осягнення, чи недосягнення своїх батьків в Канаді. Отже не від речі буде старшим пригадати деякі важні події з нашого недавно минулого, а молодшим показати ті події на те, щоб вони послужили їм за науку у дальшім житті.

Мається на увазі також, що по другій світовій війні до Канади приїхало багато українців з Европи, що не мали ані часу, ані нагоди познайомитися з нашим життям в Канаді, і на нас навіть лежить обовязок розгорнути перед ними сторінки нашого минулого, щоб новоприбулі могли зорієнтуватися в відносинах між українцями у цьому краю. Потреба розгорнути сторінки нашого минулого являється тепер навіть актуальною, бо вже знаходяться люди, що, пишучи чи говорячи про життя українців в Канаді, свідомо чи несвідомо, висвітлюють його неправдиво.

Зокрема потрібним є зробити хоч короткий огляд нашого життя в Канаді тепер, коли орґанізація Союз Українців Самостійників (СУС) святкує 25-літній ювілей свого існування. Це орґанізація, що в 60-літній історії українців в Ка-

нaді перенесла на своїх плечах найбільший тягар національно-культурної роботи і послужила за спинний хребет і твердість характеру українського населення в Канаді. Члени цієї організації мають обовязок безпристрасно оглянути ще раз обставини, чи відносини, що їх канадійські українці переживали і в яких повстав Союз Українців Самостійників. Вони мають обовязок оглянути і розглянути становища, які Союз Українців Самостійників займав і займає відносно України, її визвольних змагань і українських політичних партій в Европі; відносно Канади і її політичних партій; відносно церковного питання і національно-культурних орґанізацій і, остаточно, відносно інших українських партій чи орґанізацій в Канаді. Члени цієї орґанізації також мають обовязок застановитися над проблемами, що тепер стоять перед українцями в Канаді і які треба в близькій будучності розвязати. Зокрема треба застановитися над тим, як попровадити свою працю, щоб нове покоління покористувалося досвідом і життєвими здобутками наших піонерів в Канаді та навязувало своє життя до життя своїх батьків.

ОБСТАВИНИ, В ЯКИХ РОЗВИВАВСЯ САМОСТІЙНИЦЬКИЙ РУХ В КАНАДІ

Щоб краще зрозуміти становище Союзу Українців Самостійників до вище вичислених справ, треба конечно пригадати ті події, що українці в Канаді пережили, яке становище в тих подіях нинішні самостійники займали, а це вже навіть вкаже, яке становище вони могли зайняти, коли оформлювалися пізніше в орґанізацію, і яке становище вони нині можуть послідовно займати.

Самостійницький рух в Канаді у тих подіях народився і в них виростав. Він не повстав з нічого. Він не був придуманий за одну ніч, як це часом буває між людьми, що хочуть бавитися в партії. Він також не був перенесений з чужої країни і не був уявою без практичного застосування до життя. Союз Українців Самостійників є плодом обставин, які українці в Канаді переживали десятки літ. Він є плодом

життєвих вимог. Він є плодом довголітнього досвіду і наслідком довгих і терпеливих старань найкращих українських провідних людей в Канаді зберегти свій нарід і його гідність. Це вияв свідомого бажання провідників першої української іміґрації дати свому народові нагоду розвиватися і виявити свою життєздатність у вільному краю. Тому він охопив кожну ділянку життя, а зокрема освітну, релігійну та політичну.

І власне тому, що це був плід життєвих умовин, в яких перша українська іміґрація в Канаді жила, Союзу Українців Самостійників не могла зрозуміти друга іміґрація, а тепер і третя не розуміє. Новіші іміґрації дивляться більше теоретично на те життя, яке тут застали, і, треба з жалем сказати, з дитячою поверховністю часто судять його.

1. На церковнім полі в початках першої іміґрації.

Самостійницький рух між українцями в Канаді проявився вже на самих початках нашого поселення і проявився насамперед на церковнім полі. Галичани, як греко-католики, приїхавши до Канади, були відразу віддані Римом під опіку французів римо-католиків та поляків. Рим заборонив доступ греко-католицьким священикам до Канади, бо вони були жонаті. Інструкції св. Конґреґації для Поширення Віри з 12-го квітня, 1894 року, а пізніше з 10-го травня, 1902 р. отверто це заявили. Одначе наш загал не мав права знати про цю заборону. Чужі місіонери цей факт замовчували, а промощували собі дорогу до греко-католиків тим, що жалували "бідних русинів, полишених своїми священиками".

Справді до 1902 року до Канади були приїхали чотири греко-католицькі священики*), один по одному, але кожний з них був тільки гостем-візитатором, що відвідав наші громади і зараз відїздив туди, звідки приїхав. Люди цим непокоїлися і ставилися неприхильно до опіки латинників. Ворожнеча до останніх зростала ще й тому, що французи від-

*) оо. Н. Дмитрів, П. Тимкевич, І. Заклинський і В. Жолдак.

разу домагалися запису церков на французького єпископа. Світські провідники, що читали американську "Свободу" і старокраєве "Діло", в котрих тоді обширно писалося про замах Риму на Греко-католицьку Церкву, піддержуючи опір нашого населення до римо-католиків. Та не тільки світські провідники, а й перші всі чотири греко-католицькі священики радили своїм вірним "не піддаватися французам" і не брати від них помочі.

Поселенці з Буковини та Великої України також опинилися під чужою опікою, під опікою московської православної місії, що мала подостатком грошей, запису церков не вимагала, мала досить священиків, що говорили українською мовою і в церквах відправляли службу церковно-словянською мовою, до котрої українці були привикли. До тієї церкви навіть греко-католики приставали. Інші, що не хотіли вязатися з римо-католиками і московською церквою, шукали виходу в протестантських церквах.

Тодішні провідники — як Ґеник, Бодруґ, Неґрич і інші, цілком правильно розуміли, що народ, від самих початків поділений і підчинений під чужі впливи, скоро затратить свою ідентичність. Вони шукали рятунку і зробили те, що тоді являлося льоґічним кроком. Вони 1903 р. оснували Руську Незалежну Православну Церкву (загально знану як серафимська церква), з осідком в Вінніпеґу.

Тут на місці згадати, що восени 1902 р., коли між українцями в Канаді виявився отвертий і зорґанізований спротив до латинян, тільки тоді тутешня Римо-католицька Церква уступила зі свого становища і спровадила до Канади українських священиків. Але й тоді вона не спровадила світських священиків, до котрих наші люди були призвичаєні, але дістала трьох монахів Василіян*) (з одним братчиком і чотирма сестрицями). А треба памятати, що тільки кільканадцять літ передтим чин Василіянів в Галичині був зреформований Римом і єзуїтами поляками, і тому люди ставилися до Василіянів з застереженням. Отже цей крок

* оо. Філяс, Дидик і Строцький.

зовсім не стримав народу, що кинувся в опозицію до католицизму. Він радше підкреслив, що світські греко-католицькі священики в очах тутешньої католицької церкви не були священиками і тому для них вступ до Канади був заборонений.

Що заснування нової церкви не було твором кількох невдоволених одиниць, і що воно не було якимсь небажаним рухом, а що воно було бажанням загалу, свідчить той факт, що та церква в феноменально короткому часі, фактично в кількох місяцях, захопила майже кожну українську околицю в Канаді і притягнула в ряди своїх священиків майже всіх тодішніх провідних людей. Народ тішився повстанням тієї церкви і масово приставав до неї. Він горнувся до неї, бо уважав заснування тієї церкви за свою першу перемогу у вільному краї над своїми противниками, непрошеними опікунами. Навіть найбільший противник цієї незалежної церкви о. А. Деляре, бельґійський редемпторист, що приїхав до Канади 1899 р. і йому було дане право обслуговувати велику частину українців греко-католиків, признає у своїй книжечці*), що український народ дав сильну підтримку тій незалежній церкві і що та церква скоро поширила свої впливи.

Цього руху не можна пояснювати, як це дехто старається пояснити, що його викликали якісь киринники, зрадники, відступники чи запроданці. Коли всі провідники і народ взяли в ньому масову участь, то на це мусіли бути тільки оправдані причини. Провід і народ ніколи сам себе не зраджує, а коли від чогось масово відступає, то це знак, що шукає порятунку з певного, незносного положення. Інакше пояснення цього руху є або самообдурювання, або неоправданим пятном на всю українську іміґрацію першого десятиліття в Канаді.

Інша річ, що та радість українських поселенців не тривала довго. Ця церква вибрала собі на провідника епископа Серафима, що ані до проводу не надавався, ані не мав ба-

---

*) Memoire sur les Tentatives de Schisme te D'Heresie au millieu des Ruthenes . . . Quebec 1908.

жання піддержувати якийсь незалежний рух українців в Канаді. Через нього та церква впала майже так скоро, як повстала. Скоро тільки ослабла через непорозуміння з епископом, вона піддалася під опіку презбитеріян, а тим самим уступила зі свого незалежного становища. Цього кроку українські поселенці, зовсім послідовно, не піддержали, і в кількох роках з тієї церкви майже сліду не стало.

Та хоч та церква упала, і своїм упадком принесла ще більше заколоту на церковнім полі, то не можна правди закрити, що дух незалежности, дух опозиції до чужих опікунів вкорінився глибоко в душі наших поселенців і багато причинився до того, щоб збудити національну свідомість тодішніх українців у Канаді, і зберегти ідентичність української маси та втримати її при українських орґанізаціях.

Значить, що хоч цей рух був на церковнім полі, то в дійсності він був НАРОДНИЦЬКИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ.

2. Освітний рух

Саме в часі розкладу незалежної церкви появляється на суспільній арені новий рух, що також відограв важну і незатерту ролю в історії канадійських українців. Це був рух освітний.

Провідні люди по наших околицях почали орґанізувати народні (державні) школи, бо їх ще не було. Інші переконали уряд, що для тих шкіл треба учителів, що розуміли б нових поселенців і хотіли б у піонерських околицях учителювати. Зрештою, в Манітобі була тоді так звана двомовна система, що позволяла українським учням учитися української мови, а її не могли вчити анґлійські вчителі. Отже уряд 1905 року відкрив у Вінніпеґу спеціяльний семінар, знаний як Ruthenian Training School. До цього семінара приймали молодих українців, що мали трохи освіти з краю і по кількох роках випускали їх як кваліфікованих учителів. Цей семінар, зразу в Вінніпеґу, а пізніше перенесений до Брендону, проіснував до 1916 року і за той час виховав около 150 учителів для наших поселенців.

Вслід за Манітобою, українські поселенці в Саскачевані і Алберті дістали від своїх урядів подібні семінарі: в Ріджайні 1911 року, а в Вегревилі 1912 року. Ці семінарі також проіснували до 1916 року. З них вийшло коло сотки вчителів.

Учителі в Манітобі вчили своїх учнів української мови нарівні з анґлійською, а в Саскачевані та Алберті могли вчити української мови тільки по одній годині. Та без огляду на це обмеження, кожна державна школа, де були українські учителі, була наче українська народна школа. З тих шкіл повиходили тисячі учнів, що знали українську мову. Без тих учителів молодь першої української іміґрації могла пропасти в передчасній, а тимсамим некорисній, асиміляції і нинішнє українське життя в Канаді було б мало цілком інший вигляд.

Та ті учителі дбали не тільки про шкільну дітвору. Вони були дійсні місіонери і на ширшому громадському полі. Вони вдень вчили дітвору, а вечорами вчили старших. Вони обертали ті народні школи в осередки загальної освіти, закладали в них читальні, давали в них відчити, приготовляли в них концерти та вистави (представлення). В тих школах, з тими учителями, пробуджувалася національна свідомість, підтримувалася національно-культурна робота. Ті учителі ходили пішки болотами, лісами, снігами десятки миль один до другого, щоб дати один одному поміч у його праці зі старшими громадянами.

Як учителі і народні робітники, вони зорґанізувалися в окрему українську учительську орґанізацію і скликали свої річні конвенції, котрі стали предтечами пізніших народних зїздів. На їх конвенціях брали участь не тільки самі учителі, але й інші визначні громадяни, що інтересувалися ріжними справами свого народу. На тих конвенціях обговорювалися не тільки справи шкільні, але всякі справи, що відносилися до життя українців в Канаді.

Оскільки більше громадської діяльности виявляли ті учителі, остільки більше вони стягали до себе недовіря від чужих опікунів. Ще 1908 року архиепископ Лянжевин, що

мав повну власть над нашими греко-католиками, писав у своїм вступнім слові до книжечки о. Делярe, що брендонський семінар — не просвітительна робота, політична робота, яка вийде на шкоду для самого уряду, що її утримує. Він вказав, що ця школа виховує апостатів (відступників). Розуміється, що в подібний спосіб мусіли відноситися до роботи тих учителів і священики, що були підчинені цьому архиєпископові. Тому, замість помочи в добрій роботі, ті українські учителі діставали явні або скриті перешкоди.

Все ж, вони не знеохочувалися перешкодами, а працювали з посвятою для свого народу і притягали дальших охотників до громадської праці. Хто признає працю тих учителів, їх посвяту, з якою вони віддавали себе для свого народу, той не може не згадати їх великих заслуг для народу, що переживав дуже тяжкі часи. Багато з них, заправившися в щоденній роботі, не вибилися на визначніші місця, але їх праця принесла великі користі. Інші продовжали працювати й над собою і вибилися на визначні становища, чим принесли і собі і своєму народові немалу славу. Вистарчить згадати імена таких народних робітників, як Ферлей, Кудрик, Арсенич, Бачинський, Стечишин, Чумер, Гавриляк, Боднар, Пролан, Савчук, Головко, Марцінів, Зобрак, та багато інших, яких годі вичислити, щоб усвідомити собі заслуги тієї першої кадри робітників на освітній та національно культурній ниві. Говорити про наш поступ в Канаді, а не згадати тих учителів — то так само як говорити про весілля, добре весілля, але не згадати молодих.

Треба дуже жалувати, що Ювілей 60-літнього поселення українців в Канаді, що ми його 1951 року святкували, не підкреслив великих заслуг тих безіменних піонерів на українській культурній ниві, і тим зробив їм велику несправедливість.

2. Заснування "Українського Голосу"

Першою найповажнішою працею українських учителів було те, що вже 1910 р. вони, на своїй конвенції, разом з іншими провідними одиницями, рішили, що українці в Ка-

наді мусять мати свій народній часопис, що стояв би на загально українськім ґрунті й обороняв би інтереси всього українського загалу в Канаді. Ця ідея здійснилася три роки пізніше, коли 1910 року почав виходити "Український Голос".

Тоді в Канаді вже було три часописи в українській мові. "Канадійський Фармер", що був заснований канадійською ліберальною партією і почав виходити 1903 р. безперечно для політичних цілей; "Канадійський Ранок", заснований 1905 р. чужинцькою протестантською церквою, та "Робочий Народ", що його видавали українські соціялісти мабуть від 1909 р. Значить, ніодин з тих часописів не заступав і не міг заступати всіх інтересів українських поселенців, отже поява загально народнього часопису, залежного виключно від українських поселенців, була немалою подією.

Ми сьогодні не оцінюємо тієї великої події, а вона була дійсно великою. Це була на той час революція, геройство, назвати часопис "український", коли люди, що мали його читати, були "русини", "рускі" тощо. "Український Голос" відразу виявив, що він незалежний від чужих, що він заснований українським народом, від нього єдиного залежний і йому буде служити. Він виступив проти чужих політичних чи церковних старань звести українське населення на манівці і виступив проти своїх, що не працювали для добра свого народу, а підлявалися і вислугувалися чужим.

"Український Голос" засягнув своїми впливами найдальші і найтемніші закутини українських поселенців. Він зайшов туди, куди не могли зайти учителі. Він дістав підтримку не тільки від учителів, але від робітників і фармерів. Взагалі дістав підтримку всього свідомішого українського громадянства.

"Український Голос", разом з учителями, в короткім часі, в протягу яких чотирьох років, буквально перемінив лице українців в Канаді. В кожній околиці, заселеній українцями, організувалися читальні і Українські Народні Доми з бібліотеками. В них провадилася освітня і культурна праця. Це все в короткім часі перетворило етнічну масу

"русинів" у свідомих українців, що знов відважилися повести боротьбу проти московських, латинських та протестантських впливів.

Допіро, коли заснувався „Український Голос" і зайняв виразно неприхильне становище до латинників і оо. Василіянів, що з латинниками дуже співпрацювали, допіро тоді, коли народ зачав виявляти своє невдоволення з церковного становища, тоді римо-католики постаралися, щоб до Канади приїхав Митрополит Шептицький рятувати справу. По його відїзді архиєпископ Лянжевин оснував і 1911 р. почав видавати для греко-католиків свій часопис, що називався "Канадійський Русин", а 1913 р. греко-католики дістали свого єпископа в особі Никити Будки.

Наглий виступ українських поселенців як окремої етнічної ґрупи, (може й за намовою французів), затривожив і наших анґлійських співгорожан. Вони, а головно презбитеріянські чинники, зробили наступ на двомовну систему шкіл і крикнули, що Канада, як держава, не повинна дозволяти, щоб народи, заселюючі її, плекали свою мову державним коштом. Вони арґументували, що треба стримати балканізацію Канади і уряд повинен зводити ріжні національні ґрупи до спільного знаменника, до анґлійської мови в державних школах.

Українцям це не було до вподоби і вони, разом з іншими національними ґрупами, стали в обороні тієї системи. Річ ясна, що вони в тій боротьбі не виграли, бо з приходом світової війни загальний анґлійський сентимент обернувся проти двомовної системи і проти права вчити неанґлійської мови в шкільних годинах. Отже 1915 р. двомовну систему в Манітобі скасовано, а брендонський семинар рішено скасувати так скоро, як тодішні питомці покінчать свої курси. За Манітобою пішли Саскачеван і Алберта.

4. Бурси, Інститути і Народні Зїзди.

В тій короткій обороні двомовної системи, коли українці скликали масові віча і збирали петиції з тисячами під-

писів, національна свідомість значно збільшилася. Вона стала настільки високо, що рішила заступити урядові семінарі своїми бурсами, котрі будуть незалежні від уряду чи чужої церкви, бо будуть утримувані своїм коштом.

В Едмонтоні ще в 1912 р. повстала така бурса, але вона була занадто зідентифікована з протестантською церквою, отже не відіграла великої ролі. Зате в Вінніпеґу українці 1915 р. відкрили Бурсу ім. Коцка скоро тільки перейшов законопроєкт про скасування двомовної системи і семінара. В 1916 році в Саскатуні заіснувала Бурса ім. П. Могили, що пізніше змінилася на Інститут того самого імени. Рік пізніше в Едмонтоні започатковано Бурсу ім. Грушевського.

З заложенням цих бурсів почалася знов нова і важка доба в житті українців Канади. Насамперед пішов клич, що українці в Канаді мусять продовжувати освітню роботу, і що в освіті їх будучність. Залунав клич, щоб родичі посилали своїх синів і доньок до шкіл, бо тільки з людьми, що будуть мати вищу освіту, можна буде зробити відповідний поступ в Канаді. Заразом почалися збірки грошей, щоб втримати ті інституції. Настоятелі бурсів їздили по околицях, скликали віча, давали відчити, а раз на рік скликали Народні Зїзди, на котрих обговорювалися всякі важні справи, що торкалися загального життя українців в Канаді і в Европі.

З бурсів чи Інститутів виходили нові учителі в більшім числі, і учителі, що були може ще більше місійно настроєні, ніж учителі з урядових семінарів. Вони вчили по школах українських предметів в позашкільних годинах і не вимагали додаткової платні за додаткову роботу. Сотки шкіл у трьох провінціях Західної Канади продовжали рікрічно науку українських предметів і тисячі нинішніх громадян, що піклуються українськими справами, це вихованці тих учителів. Як їх попередники учителі з семінарів, так і вони були громадськими діячами. Давали відчити, приготовляли концерти, вистави (представлення), скликали віча і підтримували національно-культурну роботу серед громадянства. Внаслідок їх діяльности кожна українська околиця була повна життя.

Самий Інститут ім. П. Могили від часу набуття свого власного будинку 1918 р. через наступних десять років давав рік-річно приміщення пересічно сто студентам, а Інститут Грушевського сорок студентам. Отже два рази більше, ніж всі три державні семінари колись давали . Дальше, в Інститутах не всі студенти обмежувалися до учительських курсів. Багато з них брали професіональні та фахові курси в університетах і тому в скорім часі українці в Канаді почали діставати своїх адвокатів, лікарів, дентистів, інженерів та агрономів. Значить, завдяки своїм власним зусиллям, між українцями в Канаді почала появлятися своя інтеліґенція, джерело своїх провідників канадійського виховання.

Рух за своїми виховними Інститутами, старання забезпечити їх фінансово, їх корисна виховна праця, феноменально активна праця студентів цих Інститутів в несенні освіти та національно культурної праці між громадянство, разом з народними зїздами скликуваними головно Інститутом ім. П. Могили, все це звернуло особливу увагу українського населення на Інститути, а зокрема на Інститут ім. П. Могили. Не дивно ж, що цей Інститут уважався не тільки осередком освітнього руху, але й усього українського національно-культурного життя в Канаді через кільканадцять років.

Греко-католики, більше під напором своїх опікунів, що ввесь час ставилися неприхильно до народовецького руху, не могли дозволити на якусь народню роботу, що не була під контролею їх церкви. А ще менше могли погодитися на те, щоб виховання своєї інтеліґенції і провідників опинилося в руках світського елементу. Тому 1917 р. вони відкрили свою Бурсу ім. Шептицького в Ст. Боніфас, 1918 р. Бурсу ім. Шевченка в Едмонтоні, а 1920 р. Колеґію св. Йосифа в Йорктоні. Та ці інституції не діставали підтримки від греко-католицького загалу і мусіли до дуже великої міри бути залежні від Римо-католицької Церкви.

5. Українська Православна Церква

Що греко-католики могли мати свої бурси, про те в нікого не було сумніву. До клопоту дійшло тоді, коли епи-

скоп Будка зробив заяву, що Інститут ім. П. Могили не може числити на піддержку греко-католиків, як в нім не буде забезпечено греко-католицької віри. На тодішній час це означало, що Інститут мав би бути записаний на єпископську корпорацію так само як церкви, бо тільки тоді вони вважалися забезпеченими.

Українці греко-католики в Канаді від самих початків свого поселення були проти запису своїх церков на французьких єпископів. Вони були також проти запису своїх церков на корпорацію еп. Будки, що приїхав до Канади 7-го грудня 1912 р., а 6-го червня 1913 р. вже дістав свою корпорацію. (Римо-католики не чекали, а приготовили все навіть перед приїздом еп. Будки!). Чимбільше пішов натиск, щоб тепер записувати церкви на цю корпорацію, тимбільше люди ставали проти, бо вони бачили, що хоч приїхав український єпископ, то в їх церкві почав заводити целібат, а священиками ставали люди з французькими та іншими неукраїнськими іменами. Вистачить переглянути річники українських часописів в Канаді за роки 1913—1918, щоб усвідомити собі, з якою рішучістю і ненавистю народ ставився не тільки до корпорації, але й до самого єпископа та його церкви. Вже 1914 р. в пресі появилися думки про те, що треба конечно якоїсь української народної і незалежної церкви.

Та запис церков на єпископську корпорацію ще можна було якось розуміти, але народ не погодився на запис бурсів. Другий Народний Зїзд скликаний Українським Інститутом ім. П. Могили в Саскатуні при кінці грудня 1917 р. рішуче відмовився підчинити Інститут, а з ним і всю народню та національно-культурну роботу під контролю церкви, над котрою ввесь час давалася відчувати чужа рука.

Тоді почалася завзята боротьба. Священики по церквах і на спеціяльно для того скликаних місіях почали лякати, що коли люди не перестануть піддержувати Інститут, то вони (священики) відмовляться їх сповідати, причащати, вінчати, хрестити і хоронити їх на цвинтарях.

Та люди не далися застрашити. Треба сказати, що перша іміґрація може й не мала високо-вчених людей, але ма-

ла багато гідних і характерних людей, що вміли здорово думати, мали відвагу і вміли стати мужно в обороні своєї чести. Коли вони не боялися боронити двомовної системи перед урядом і своїми власними силами оснували свої бурси, щоб далі виховувати своїх провідників, так і тепер вони не побоялися піти подібним самостійним шляхом. По двох роках дискусій в Саскатуні сформовано Народний Комітет, що в днях 17—18 липня 1918 р. скликав представників з українців з трьох західніх провінцій Канади в числі поверх 100 осіб. Ці збори рішили оснувати Українське Греко-Православне Братство, а Братство зараз приступило до зорґанізування Української Греко-Православної Церкви. Україна була тоді майже незалежною державою, отже була надія, що з повстанням держави там відновиться Українська Православна Церква, а тоді канадійські українці, замість з чужим і далеким Римом, будуть зближені з дорогим їм Києвом. Це був такий відважний і ідейний крок, що знов потягнув за собою подавляючу більшість світських провідників по цілій Канаді. Що цей крок був також конечний, і що він висловлював волю народу, свідчить цей факт, що та Церква без ніякої чужої помочі почала дуже скоро розвиватися і в короткім часі розвинулася від моря до моря.

Католики накинулися на тих, що відступили від Гр.-кат. Церкви, а пристали до Української Православної. Називали їх відступниками та зрадниками. Одначе цей закид не зовсім приймався між людьми, бо вони дуже добре бачили, що в Греко-католицькій Церкві робилося те, чого не можна було пояснити. А тяжко було пояснити, чому в українській Греко-католицькій Церкві, з українським єпископом на проводі, були такі священики як: Деляре, Ру, Бульс, Декамп, Жан, Сабурин, Дежарлей, Боске, Ґекіре, другий Боске, Делфорж, Клевлу, Костенобль, Бізен та інші. Тяжко було також пояснити, чому тим місіонерам було віддано під їх контролю сорок українських кольоній в Манітобі і майже стільки саме в Саскачевані. (Гляди: "Пропамятна

Книга" уложена українськими греко-кат. священиками, 1941 р. ст. 63).

Проти цього стану були не тільки самі світські люди, але були також між греко-католицькими священиками одиниці, які заохочували світських людей засновувати православну церкву, що визволила б український народ в Канаді з-під чужої опіки.

Річ ясна, що серед таких відносин полеміка, чи боротьба, була неминуча. Як одна сторона уважала своїм святим обовязком боронити престиж католицької церкви і Риму, так друга сторона уважала, щоб історія не осудила їх як зрадників, або негодяїв, що в відповідний час не зробили того, чого вимагала людська гідність.

Зрештою, для народовців справа самих греко-католиків не була єдиною. Крім греко-католиків у Канаді між українцями були ще останки московського православія. Дехто нараховує, що в той час в Канаді було 104 священики російської православної церкви, що обслуговували українських поселенців. В додатку до цього були і протестантські громади. Як католики, так московські православні і протестанти, виповіли війну Українській Православній Церкві і тим, що її піддержували, отже боротьба була неминуча.

6. Боротьба з комуністами

Коли справа з католиками, московським православієм і протестантами була вже частинно вирішена, тоді, а саме в 1920 р. на арену народнього життя висунулися українські (якщо можна назвати їх українськими) комуністи, що більше ефективно, ніж російське православіє, почали здобувати впливи між українськими робітниками та біднішими фармерами. Для комуністів найбільшими ворогами були народовці та православні. Комуністів боліло, що „Український Голос" своїми річевими статтями і "Мимоходом" добирався до їх шкіри, основно аналізуючи їх поверховно інтернаціональне, але в суті москвофільське становище.

В БОРОТЬБІ КРИСТАЛІЗУВАЛИСЯ ІДЕЇ

Ввиду всіх цих обставин народовці не мали вибору, а мусіли провадити боротьбу на всі боки. Річ ясна, що їм було б багато легше прийняти політику "Мир вам браття всім приносим", зігнути голови і прижмурити очі, та дозволити на все, що чужа рука робила між нашим народом. Та вони цього не зробили. Вони уважали, що треба було заспівати пісні "Не пора москалеві й ляхові служить" і "Не миритись милі браття". Вони відчували обовязок перед історією приняти на себе боротьбу. Вони були переконані, що національна гідність вимагала боротьби. Вони були переконані, що, провадячи боротьбу, вони рятували українську справу в Канаді, а навіть саму Греко-католицьку Церкву. Вони були переконані, і то зовсім слушно, що боротьба, яка провадилась, не була боротьбою українців з українцями, але українців з неукраїнцями, боротьба за самостійне українське національно-культурне життя. Вони уважали, що та боротьба була так само конечною і оправданою, як боротьба українців з комунізмом, як боротьба галицьких українців з Яцковими, Твердохлібами та угодовщиною. Зрештою, вони уважали, що в Канаді прийшов час вийти зі становища опозиції, а стати на становище творче, позитивне. Замість нарікати, що хтось для них зле робить, вони рішили взяти справи в свої руки і будувати своє життя своїми власними силами. Цього вимагали обставини, і до цього народовці кинулися з усією енерґією. Хто стояв на перешкоді в цій роботі, того картали, уважаючи його безхребетником, шкідником, дармоїдом.

Хоч викликана боротьба не належала до приємностей, то все ж треба ствердити, що в ній кристалізувалися деякі дуже важні справи й поняття, а головно поняття про те, що входить в народні справи.

В тій боротьбі показалося, що про народні справи можна говорити дуже патріотично, але без конкретного змісту, або говорити про них практично, розуміючи кожну народну справу як справу реальну. Патріотичне і теоретичне говорення про народні справи не будувало життя. Народні спра-

ви не є беззмістовні поняття, але конкретні, що вимагали труду, часу, посвяти і ґрошей.

Народовці поставилися до цих справ позитивно. Тоді люди зрозуміли, що не кожний часопис друкований українською мовою є українським, якщо поза ним стоїть неукраїнська сила видавців і їх фінансів, отже поставили свою пресу на ноги. Вони зрозуміли, що тільки свої виховні інституції виховають їм своїх провідників, отже будували, виплачували і утримували такі інституції своїми силами. Так само тільки своїми силами відновили Українську Православну Церкву, котра в скорім часі зросла до тієї сили, що її противники скоро перестали квестіонувати рацію її існування.

Священики тієї церкви, разом з учителями та іншими світськими провідниками взялися до громадської праці і в короткім часі кожна українська околиця стала українська душею. В кожній околиці заселеній українцями було чути українську мову, а пісня українська скрізь по канадійських степах і лісах лунала, наче по селах у старому краю. І українські товариства були душею українські. Кожні товариські сходини відзначалися співами і ледве чи хто знайшов би був яку молоду українську людину, що вродилася і вже виросла в Канаді, а не знала б усіх популярних пісень. Поки друга іміґрація приїхала до Канади, то тут уже всюди співалися й нові стрілецькі пісні. Не один з другої іміґрації дивувався, як ті нові пісні так скоро розповсюднилися по Канаді. В Народних Домах крім відчитів, концертів, виставлялись штуки Тобілевича, Старицького, Кропивницького й інших драматурґів, а навіть такі пєси Ґрінченка, як "Степовий Гість" і "Ясні Зорі".

Коли нині приходиться читати описи чи враження людей другої іміґрації, що тоді виставлялися тільки такі штуки, як „Як кум кума лічив", то хочеться тільки плечима здвигнути. Коли б ті, що так пишуть, не будували собі історії про першу іміґрацію легкодушно на переказах якихсь пяниць, або на виняткових прикладах, а заглянули в часописи з тих часів, то червоніли б з сорому за свою відвагу і незнайство.

В роках тієї боротьби, що її тепер дехто хоче оплакувати, українське життя в Канаді сильно піднеслося. Тоді українці виховали своїх фахівців і професіоналістів, як лікарів, дентистів, адвокатів, а навіть професорів. Тоді введено в життя Народні Зїзди, що були наче українськими парляментами, бо на них вирішувалися всякі важливі справи відносно нашого життя в Канаді і в Европі. На тих зїздах вироблялася національна свідомість і жертвенність, бо без свідомости і жертвенности не можна було б утримувати своїх інституцій. Українці були горді з того, що своїми власними силами творили своє життя і цілком оправдано дивилися з погордою на тих залишків, що простягали руки до чужих і просили помочі. Тоді і українські студенти, що мали свої організації майже в кожнім місті, чи більшім містечку, створили свою централю і обєдналися з українськими студентами в Европі (ЦеСУС). Тоді почалася організація молоді, що пізніше приняла назву "Союз Української Молоді Канади". Тоді так само почалася організація українського жіноцтва, що пізніше приняла назву "Союз Українок Канади".

Сила української свідомости виявилася і в канадійській політиці, бо вже перед приїздом другої іміґрації вибиралося українських послів до леґіслятур в Манітобі і Алберті. Наслідки тієї свідомости показалися і в тім, що Українська Православна Церква, що почала своє існування майже з нічого, в скорому часі знайшла місце по цілій Канаді. Тільки з її зростом чужі місіонери почали зникати. В той час і московська православна церква стала майже цілковито зліквідована і протестантський рух втратив свої впливи.

Треба також замітити, що помимо тієї боротьби, українці в Канаді знаходили можливість обєднатися, коли виринала якась загальна справа. Довго перед приїздом другої іміґрації, українці в Канаді обєднувалися в спільній акції Українського Червоного Хреста, створили були свій Горожанський Комітет, вислали делеґацію до Парижа на мирову конференцію, спільно працювали для Національної Позички галицькому урядові, і т. п.

Ніколи українська справа в Канаді не стояла сильніше між масами, ніж стояла якраз перед приїздом другої іміґрації і хто знає, чи подібні часи вже коли повернуться для українців в Канаді. Коли порівняти ті колишні часи з нинішнім станом, в котрім рідні школи тільки де-не-де існують, а ми вдоволяємося доривочними літніми курсами і правом вчити кільканадцятьох студентів в кількох університетах, а навіть надією, що українська мова знайде місце в середніх школах, то нинішній стан є без порівняння слабший. Він не заступає навіть частини тієї роботи між народом, що перша іміґрація робила.

В часі тієї боротьби українці в Канаді зробили такий поступ, що заледве був би можливий без неї і фактом лишиться, що перша іміґрація вспіла покласти такі сильні підвалини українського життя, що вони й до нині в основному не змінилися. Друга іміґрація, що не зіллялася з першою, заледви чи додала багато нового.

Коли ж нам нині приходиться стрічати замітки, що з приїздом другої іміґрації до Канади тут ще не було українців, а були самі русини, котрих аж „Стрілецька Громада" і пізніше Українське Національне Обєднання обернуло в українців, то це вже цілком неправдиве світло на першу іміґрацію. Коли ж дійсно десь хтось натрапив на „русинів" в Канаді по першій війні, то він натрапив на рідкі винятки і то певно з тих середовищ, що провадили боротьбу з народовцями. Але говорити, чи писати, і витворювати враження, що загал українців в той час складався з „русинів" — це вже або свідоме натягання правди, або неуцтво.

Українці першої іміґрації можуть тільки дивуватися, що ще хтось може відважитися таке говорити чи писати. Не тільки дивуватися. Треба журитися, коли український народ позбудеться невідповідальних осіб, що в імени патріотизму говорять про справи, про які не мають поняття.

ЗОРҐАНІЗУВАННЯ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Та мимо того, що народовецька ґрупа мала за собою майже всі провідницькі сили, мала пресу, Інститути, учи-

телів, фармерів, робітників, бизнесменів та своїх професіоналістів, то всі ті сили гуртувалися при „Українськім Голосі" і при Інститутах. Інститут ім. П. Могили, головно, став осередком українського життя в Канаді. Він працював разом з Інститутом ім. Грушевського в Едмонтоні і 1927 р. відкрив свою філію в Вінніпегу. Ті Інститути з трьома центрами мали сотки добрих членів і виховацців, що були активними громадськими робітниками. На своїх народніх зїздах Інститути піддержували завзяття і активність та надавала напрям майже для всього українського життя в Канаді. Всеж, ті сили офіціяльно ще не творили певної організації Щоб надати організаційну форму тим людям, що вже визнавали дуже ясно опреділену ідеольогію, Одинадцятий Народній Зїзд, що відбувся в Саскатуні і Едмонтоні 1927 р., рішив, щоб всі ці сили згуртувалися в одну організацію, яка прийняла назву: Союз Українців Самостійників. До цієї організації, що скоро стала обєднуючим тілом для нашого громадянства самостійницького світогляду, вступила зараз жіноча організація — Союз Українок Канади, — що була зорґанізована рік раніше. До Союзу Українців Самостійників приєдналася теж організація молоді — Союз Української Молоді в Канаді та Союз Українських Народних Домів, що в короткім часі по згаданім зїзді дістав домініяльний чартер на цілу Канаду.

ПРОГРАМА СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Коли брати на увагу десятки літ боротьби народовців з латинниками з одного боку, з москалями і їх православною церквою з другого боку, а з протестантами з третього боку, та з комуністами з четвертого боку; коли пригадати, що українці ввесь час виступали проти чужої опіки і помочі, а проповідували віру у свої власні сили, самостійні сили, то не було нічого більш природнього, як назвати свою організацію „Союзом Українців Самостійників". Не було також нічого більш природного для тієї організації як поставити перед собою три головні принципи:

1. Самостійність одиниці, організації і народу.
2. Самостійність думки і діла.
3. Самостійність у справах політичних, економічних і релігійних.

Так само зовсім зрозуміли, чому ця організація прийняла три кличі від студентської організації „Могиляни" — **самопошана, самодіяльність і самостійність.**

В часі організаційного формування Союз Українців Самостійників висловив своє становище до:

1. України, її визвольних змагань та українських політичних партій.
2. Канади й її політичних партій.
3. Церкви та релігії.

У першій програмі Союзу Українців Самостійників знаходимо слідуюче:

1. Відносно України. „Союз Українців Самостійників ставить державу вище від якої-небудь партії ... Виходячи з заложення, що всесторонний поступ і добробут українського народу може бути забезпечений тільки в межах своєї незалежної суверенної держави, Союз Українців Самостійників вважає за найвищу ціль українського народу здобуття державної незалежности України в її етнографічних межах."

Союз Українців Самостійників також висловився проти федерації України з її безпосередними сусідами і поставив своїм обовязком працювати в цілі увільнення української території від її окупантів.

Своє становище до Радянської України Союз Українців Самостійників висловив такими словами: „СУС рішуче осуджує сурогат під іменем Української Радянської Республіки, якою правлять москалі безпосередно з Москви, або посередно через своїх ставлеників на Україні".

Зокрема Союз Українців Самостійників заявив, що він своє „становище до українських партій в Европі буде узалежнювати від того, наскільки воно буде згідне з ідеалом самостійної української держави і чесної самостійної політичної думки".

Значить, що в програмі Союзу Українців Самостійників є і самостійність і соборність. Ввиду цього, говорення Укра-

нього Національного Об'єднання і писання в їх органі, наче б тільки вони єдині стояли за соборністю України, треба уважати неповажною роботою.

Союз Українців Самостійників як стояв так і тепер стоїть на становищі, що український народ мусить здобути свою незалежність (самостійність) на своїх етнографічних землях. СУС не вірив і тепер не вірить у федерацію України з її безпосередніми сусідами, а піддержує змагання увільнити українські землі від окупантів. Так само СУС далі уважає, що так звана українська радянська республіка, що тратить і ті маленькі права, які колись мала хоч на показ, не задовольняє національно-державних аспірацій українського народу, бо (накинувши на волі ненависну українському народові економічну систему) вона зовсім підпорядкована Москві. Так звана українська радянська республіка не має уряду вибраного волею свого народу. Вона не діє самостійно не то у справах закордонної політики, вона не має права впорядковувати самостійно своє внутрішнє життя. Її права існують лише на папері совітської конституції.

Союз Українців Самостійників також не змінив свого становища відносно українських політичних партій в Европі. Як перше стояв, так тепер стоїть на становищі, що держава є вища від якоїбудь партії і тому кожна партія мусить підпорядкувати свої інтереси інтересам і стремлінням народу, як відносно до осягнення своєї держави. Політичні партії не мають права іти одна з одною на перегони за владу і проводити між собою конкуренцію, що шкодить визвольним змаганням українського народу. Головно не можна цього робити тепер, коли частина світа, за довгі століття, до них змагань ставиться прихильно. Нерозумна конкуренція може цю прихильність вбити. Тому СУС хоче співпрацювати з усіма партіями, що будуть працювати "згідно з ідеалом самостійности України та ясної самостійної політичної думки". Тому СУС надалі заохочує і піддержує всякі позитивні спроби, щоб ріжні українські партії координували і консолідували свої сили, та виступали перед світом як один голос народу. Далі, СУС через те шанує ті партії, що об'єдналися в Українській Національній Раді і з того

Радою хоче співпрацювати через Комітет Українців Канади.

(За обширнішими інформаціями про СУС і визвольні змагання гляди в книжечку п. П. І. Лазаровича п. з. „Союз Українців Самостійників і Українська Визвольна Справа", видану 1951 р.).

2. **Відносно Канади СУС заявив таке становище:**

„Уважаючи Канаду за нову прибрану вітчину українців, СУС закликає українців, щоб, як горожани цього краю, брали якнайбільшу участь у всіх справах цього краю, користаючи зі своїх горожанських прав і привілеїв і сповняючи свої горожанські обов'язки". Він лишає своїм членам „свободу в виборі партійної приналежности в канадійській домініяльній, провінціяльній і муніципальній політиці, хоч предвиджує рівночасно можливість, що в виїмкових випадках наші інтереси можуть вимагати від нас піддержувати одну політичну партію більше, ніж другу".

Друга українська іміграція, що приїхала до Канади по першій війні, а головно УНО, що зорганізувалося пять років пізніше (1932) сміялася з такого становища. Одначе 25 літ минуло від того часу, коли СУС зайняв це становище і нині хіба несерйозна особа не може добачити здорового розсудку в такім становищі. Навіть саме УНО нині вже розуміє, що не всі українці в Канаді є імігрантами. Ще 1941 року статистика подавала, що в самій Манітобі 60% тих, що записалися як українці, вже були роджені в Канаді. В Канаді вже третє покоління українців береться до участи в громадському житті і стримувати його від того — це було б гірше ніж дискримінація і кара.

Не тільки кривдою і несправедливістю було б для дітей уроджениів цього краю спиняти їх від участи в житті Канади, але не була б кривда і для української справи, бо українці, як добрі горожани Канади, можуть більше зробити між впливовими чинниками для української справи, ніж велике число імігрантів, або тих, що ставлять себе в позицію імігрантів.

Як можна говорити про якунебудь зміну цього становища, то хіба те, що нині в орґанізації СУС чимраз менше тих, що придбали собі Канаду за свою вітчину. Вони вимирають. Їх місце частинно заступлять люди з третьої іміґрації, але більшість тієї орґанізації вже тут родилася і є канадійськими горожанами силою свого народження. Тим людям пригадувати про горожанські права є зовсім зайвим. Скорше треба почати отверту виховну працю, що вони, поза свої горожанські права і обовязки, мають також обовязки до того народу, з якого їх батьки походять, і що працювати в освітних і культурних орґанізаціях своїх батьків, це також велика горожанська і канадійська робота.

3. Відносно церкви становище СУС було поставлене так: „СУС стоїть на позитивнім становищі церкви і релігії і всякий прояв релігійного індиферентизму вважає руйнуючим". Дальше, „СУС признає велике значення церкви і церковної роботи і піддержує ту церкву, яка працює для його добра, є під його контролею, а не під чужою і не є знарядом для чужих цілей".

Значить, — СУС ставиться до релігії і церкви позитивно, але вважає, що не кожна церква для українців однакова. Одна може бути добра, інша — шкідлива. Українська Православна Церква, наприклад, вяжеться позитивно з тисячлітньою історією українського народу. В тій Церкві плекалася і виростала культура українського народу. Історія українського народу, історія Української Православної Церкви та історія української культури є так сильно звязані з собою, що годі їх розділити. Вони всі однаково святі для українського народу, бо освячені довгими віками труду найкращих синів України. Вони освячені кровю героїв України, що сотками літ боронили свій народ, його церкву і культуру від ворогів. Українська Православна Церква і з нею звязана українська культура зберегли український народ в цілости тоді, коли той народ політично і мілітарно був розбитий, переможений.

Українська Православна Церква не була накинена українському народові кимбудь чужим. Її прийняли добровільно українські князі і вже за часів князя Ярослава Мудрого та

церква стала безсумнівно церквою українського народу. Розбудовували її інші українські князі, владики, священики і народ. Її піддержували українські багатирі і бідаки і тільки українці її боронили від чужих. А боронили її тому, що з тією церквою стало звязане поняття самої української національности: **Православний** — це українець, неправославний — неукраїнець.

Цього не можна сказати про котру-будь іншу церкву між українцями. Історія дає на це докази.

Коли котра-будь церква хоче знайти собі місце між українцями, то знайде його тільки тоді, коли вперед усуне і висміє українську історію і українську культуру.

Ось, наприклад: В уніятському тижневику „Шлях", що виходить у Філадельфії, з 14-го січня, 1951-го року пишеться: „Ідіотизмом називається висказ або твердження, що не витримує критики... Твердження нерозумні, глупі, без здорового сенсу. Першенство даємо часто вживаній у нас фразі „віра батьків" або „віра предків". Зустрічаємося з тою фразою не раз у нашій пресі, а навіть в писаннях наших вчених... Коли проаналізуємо цю втерту... фразу, то прийдемо до висновку, що вона є звичайним собі ідіотизмом, з яким уже час нам розстатися раз на все".

Коли „віра батьків" є ідіотизмом, то і культура батьків стане ідіотизмом. Боротьба козаків, що сотками літ боронили віру батьків, буде ідіотизмом. Шевченко, що оспівував боротьбу козаків за віру батьків, стане поетом ідіотизму. І історія українського народу за козаччини, що переповнена описами боротьби за віру батьків, стане ідіотизмом.

Гетьман Хмельницький, якого деякі вчені нині уважають творцем модерних національних держав, свого часу сказав: „Один народ, одна держава і один провід". Під словом „один народ" він напевно розумів одну душу народу, він розумів народ неподілений душею на дві церкви — свою і не свою, і через те кожний раз, як робив з поляками переговори, то завсіди ставив домагання, щоб поляки перестали висувати унію на Україні.

Ввиду сказаного Союз Українців Самостійників ста-

виться позитивно до релігії і церкви, і не стоїть на боці приглядаючися, котра церква котру переможе. Він вирішив, котра церква є українською, незалежною від чужих, і ту церкву чинно піддержує.

Оце є становище СУС до релігії і церкви, і цього становища він не міняє.

4. Відносно інших українських орґанізацій в Канаді.

Коли Союз Українців Самостійників орґанізувався, тоді в Канаді була між українцями тільки одна ґрупа, і справді добре орґанізована — комуністи. До цієї ґрупи СУС поставився як до москвофільської ґрупи, що пропаґує тільки те, що Москва позволяє і чого вимагає. Цього становища СУС не змінив і не міняє.

До інших українських орґанізацій СУС не заняв ніякого становища у своїй первісній програмі, бо їх не було. Вони повстали пізніше, а саме:

а) Союз Гетьманців Державників,
в) Братство Українців Католиків,
в) Українське Національне Обєднання,
в) Союз Українських Орґанізацій (створений тими, що відорвалися від комуністів), тепер Українська Робітнича Орґанізація,
ґ) Ліґа Визволення України,
д) Союз Українців — Жертв Російсько-комуністичного терору (СУЖЕРО).

Крім цих орґанізацій, в 1943 році створено Комітет Українців Канади, що фактично є федерацією українських орґанізацій в цій країні.

Яке ж становище Союзу Українців Самостійників до цих орґанізацій та Комітету Українців Канади.

Загально говорячи, СУС визнає, що ніякий народ не може обійтися без партій. Культурні народи, як анґлійці, що мають одну партію при уряді, навіть заохочують другу партію до опозиції, бо на кожну справу можна дивитися найменше з двох боків, отже опозиція, що конструктивно

критикує уряд, має своє місце. Але СУС уважає, що народ, поділений на багато партій, доказує свою слабість. Та слабість лежить в тім, що той народ або не вміє розріжнити великих справ від малих, і не вміє коло тих великих справ обєднатися, або він так нетерпеливий, що яканебудь мала ріжниця вистачає за причину до організовання іншої ґрупи. Може також бути, що він має ентузіястів, що заліниві основно познайомитися з роботою вже існуючих партій і творять нову. Результат цих поділів такий, що коли одна партія навіть вкладе якусь цеголку в будову своєї держави, то нова партія її нищить і відкидає; по якімсь часі і досвіді кладе свою цеголку до тієї будови на місце викиненої, але тільки на те, щоб прийшла ще інша партія і ту цеголку знов викинула, а свою з часом вложила. Внаслідок такої роботи, будова того народу мусить стояти на тім самім місці. Народ поділений на багато ґруп не представляє собою великої сили навіть тоді, коли має свою державу, як наприклад французи, що не можуть створити сильного уряду і певно терплять на тім. А ще більшу слабість представляє собою народ, що не має своєї держави, а розбитий на ґрупи, що між собою ворогують і не можуть навіть у засадничих справах договоритися.

Нема сумніву, що українцям на американськім континенті тяжко провадити працю для української справи в Европі, коли в Канаді вони нараховують між собою кільканадцять, а в Зєдинених Державах кількадесять ріжних ґруп, що кожна по свойому „бється за права України".

Все ж, ми живемо в демократичнім світі, що дає кожній одиниці свободу думки, слова і чину, отже мусимо числитися з тими ґрупами, що вже існують. Ми мусимо старатися зрозуміти, що нас відріжняє, а що між нами а ними є спільного, що могло б послужити за базу для співпраці, або, як дехто каже, за базу до синтези українського життя.

(1). Орґанізація Гетьманців Державників.

Справді, ця орґанізація повстала ще 1924 р. як Січова орґанізація. У своїх початках виглядала більше, як спортова

організація "Січ" в Галичині, отже обмежувалася до людей певного віку, а тимсамим не була загально громадською організацією. Загально громадське значення вона зачала діставати пізніше.

Ця організація, як виходить з її назви, має головну ціль плекати монархістичну ідею, а зокрема ідею про створення української держави з гетьманом у проводі. Як теорія, це є дуже гарна, а навіть привабна річ, і ми в Канаді не бачимо ніякої причини на те, щоб ворогувати з нею.

Нам виглядає, що ціль цієї організації є занадто відсунена від дійсности. В першій мірі, ідея гетьманщини в останніх часах стала між українцями непопулярною через приязнь гетьманців в Европі з німцями і через оправданий з державного боку закид, що покійний гетьман Павло Скоропадський проголосив федерацію України з Москвою. Так само поголоска про торг гетьмана з Мадярщиною за Карпатську Україну не приносить гетьманцям прихильности між українським народом. А вже отвертий в останніх часах виступ гетьманців як лицарів Риму відсуває гетьманську ідею від українців на довгі роки.

В другій мірі гетьманці з Канади можуть мати дуже маленький вплив на рішення автохтонного населення України про те, чи Україна має бути гетьманською, чи республіканською. Дальше, справа гетьманщини, чи республіканщини є другорядною справою, а першорядною справою є осягнення незалежности України. Не можна ж зводити боїв про те, хто буде господинею в хаті, коли ще нема хати. Сварка через майбутню господиню може допровадити до того, що хати взагалі не буде.

Зрештою, відношення цієї організації до майбутнього ладу на Україні — це одна справа, а зовсім інша і більше актуальна справа є — наше життя в Канаді і як до нього гетьманці поставляться. Останніми часами вони перестали брати участь в Комітеті Українців Канади і зайняли безкомпромісове неприхильне становище до Української Національної Ради в Европі і тим самим відсепарувалися від українського зорганізованого життя. До того вони в Канаді

розбиті на два табори, що завзято себе поборюють і не представляють собою поважної сили.

(2). Братство Українців Католиків (БУК).

Братство Українців Католиків повстало 1932 р. і, як сама його назва показує, складається з „українців католиків". Ще донедавна між українцями не було групи "українців католиків", а були тільки "українці греко-католики", отже ця організація отверто стала на новім ґрунті і є новим явищем в історії не тільки канадійських українців, але й в історії українців взагалі.

Все ж, ця організація має більше практичну основу, ніж гетьманська. Вона залежна від своєї церкви, а тимсамим звязана з життям та народом, що до тої церкви належить. Вона, як і її церква має конкретні завдання і конкретні щоденні обовязки і тому її існування має практичне значення, без огляду на те, чи воно кому миле, чи ні.

Нам треба памятати, що між католицизмом і українством існує певна колізія і аж час покаже, чи в наших „українців католиків" переможе католицизм, чи українство зі східнім обрядом.

Дотепер ця організація зі своєю церквою зробили великі відвороти від тих позицій, на яких їх батьки стояли. Відмінно від своїх батьків, вони покірно погодилися з накиненим целібатом і очі замкнули на спосіб накинення. (Гл. "Висвітлення Львівських Синодів"). Прийнявши целібат, вони усунули жонате священство, а усунення жонатого священства є усуненням найбільшої ріжниці між східнім та західнім обрядами. (Гл. The Ukrainians — Our Most Pressing Problem, by W. L. Scott). Остаточно вони зреклися назви „греко-католик" яку їх батьки й діди довгі роки боронили, а тепер приняли голу назву „католик". Своїми чотирма домініяльними церковними корпораціями вони офіціяльно це потвердили, хоч тимсамим оправдали всі побоювання народовців і православних, що це давно предсказували. Дальше ще треба сильно підкреслити, що ці корпорації ані одним словечком не згадують східнього об-

ряду тієї "Української Католицької" Церкви, а тимсамим не забезпечують його, як і не забезпечують, що в цій церкві єпископами будуть українці.

Коли мати також на увазі, що Братство зі своєю церквою покірно прийняти за свого святого того Кунцевича, що папа проголосив спеціяльним заступником Польщі, а якого історія України знає як ворога православних українців; а ще дальше, що українці католики не спромоглися минулого року навіть на один мужній протест проти папського послання да народів Росії, то не тяжко уявити собі, чи в тих „українців католиків" переможе католицизм, чи українство.

Та все ж мимо того, яка там буде дальша політика верхів Братства чи нової Української Католицько Церкви, загал греко-католиків є в серці український і ми мусимо знаходити спосіб і нагоду порозумiватися і співпрацювати з ним у спільних справах.

(3). Українське Національне Обеднання (УНО).

Найбільше делікатне становище самостійників є відносно організації знаної, як Українське Національне Обеднання. Ця організація є рішуче українська і дорожить політичними та національно-культурними справами українського народу, як в Канаді, так і в Европі.

Ця організація повстала головно з другої іміграції, що поставилася в опозиції до самостійників — тодішних єдиних зорганізованих націоналістів в Канаді, — з таких причин:

Організатори Українського Національного Обеднаня дорікали самостійникам — і цілій першій іміграції, за те, що вони не зорганізували українських військових частин в канадійській армії під час першої світової війни і не вислали їх на Україну воювати за українську державу,*) (дарма, що тоді про те й мови не могло бути, бо український рух в Канаді під час війни мав австріяцьку, отже ворожу репутацію, а до того Канада не організувала окремих національних військових формацій).

Вони не могли зрозуміти і ніяк не могли погодитися з самостійниками за те, що самостійники підходили до укра-

інських справ зі становища канадійського громадянства. Вони підсміхувалися з такого становища і називали самостійників патріотами „мейд ін Кенада". Так само закидали самостійникам, що вони забагато часу, енерґії і грошей присвячували на удержання своїх інституцій в Канаді і на культурні інституції в краю ("Рідна Школа", "Просвіта" і т. д.), а замало на повстанчий і революційний рух.

Вони не могли зрозуміти, чому самостійники, як світські люди, були заінтересовані в церковних справах. Ще менше могли вони зрозуміти, чому самостійники були заанґажовані в боротьбі за церковні справи. Орґанізатори УНО уважали, що інтеліґентні люди повинні інтересуватися народними справами, а церковні справи треба лишити священикам та простолюддю.

Вони також хотіли, щоб самостійники стали частиною Орґанізації Українських Націоналістів (ОУН) в Европі і зобовязалися давати цій орґанізації певну і досить велику фінансову допомогу ($500.00 місячно). Союз Українців Самостійників не вважав за відповідне ставати частиною політичної партії в Европі, щоб не брати відповідальности за якенебудь потягнення тієї партії, що могло б піти в розріз з їх становищем як громадян Канади. Союз Українців Самостійників також не міг погодитися давати таку фінансову допомогу, якої представники ОУН вимагали. Він (СУС) давав і хотів давати певну поміч кожній добрій справі в старому краю, але він тоді мав вже певні свої інституції в Канаді, що також вимагали немалої фінансової піддержки, і їх не можна було занедбати.

Оце були головніші причини, що довели 1932 р. до заснування Українського Національного Обєднання в Канаді. Це обєднання мало наступити по розбиттю Союзу Українців Самостійників і тому один з основників УНО через довгі роки любувався пригадувати своїм приятелям римського сенатора, що всі свої промови закінчував закликом до війни з Картаґіною такими словами: Ceterum censeo Carthaginem esse delendam. Отже на ділі це обєднання було додатковим

---

*) *Гл. Отвертий лист В. Коссара, в „Новім Шляху" ч. 41 з 1932 року.*

поділом людей. Це було в Канаді перше розєднання людей, що стояли і могли стояти на народнім, чи національнім ґрунті.

Одначе, треба признати, що за двадцять років свого існування ця орґанізація зробила поважний поступ. Зробила його головно на тім полі, на котрім самостійники працювали, а це — на національно-культурнім полі. Члени цієї орґанізації зрозуміли, що справа військових частин в Канаді на ділі виглядає інакше, ніж вони собі уявляли, і коли прийшла друга світова війна, вони своїх військових частин не зорґанізували, хоч під час другої війни українці в Канаді не були пятновані як австріяки. Вони починають добачувати і признавати, хоч покищо дуже скромненько, що перша іміґрація таки дещо зробила для української справи, а ще далі, вони вже зрозуміли, що ми не можемо уважатися в Канаді вічними іміґрантами. З приїздом Бойдуника до Канади вони навіть отверто про це заговорили. Щобільше! Вони також признали, що, як горожани Канади, вони не можуть бути частиною якоїбудь европейської партії.

Є ще між ними одиниці, що не позбулися старокраєвого мильного поняття, що інтеліґентні люди не повинні мішатися в церковні справи, але є такі, що починають дивитися на життя практично і добачують, що церковна справа в Канаді є також дуже важна народна справа. Виховання своїх власних дітей і молоді поможе їм скоро ще краще зрозуміти цю справу.

Значить, що початкові ріжниці між Союзом Українців Самостійників і Українським Національним Обєднанням усуваються і витворюється можливість до кращої співпраці.

Замітне недомагання Українського Національного Обєднання до кращої співпраці лежить в їх замилуванні до перебільшуваних, шумних назв для якоїбудь їхньої роботи. Їх народні доми — це „доми науки", дарма, що в них, як і в других народних домах, звичайні танці та забави є найвиднішою діяльністю. Їх доривочні шість-тижневі літні курси — це "вищі курси" (вищі від чого?), коли сталі і більше систематичні курси інших ґруп, що від 1916 р. рік-річно через 6-8 місяців кожного року провадяться в бурсах, Інститутах

та колеґіях і дійсно виховали багато провідних сил — це макове зерно.

Та найбільше недомагання цієї орґанізації лежить в її претенсійній назві. Хоч вона назвала себе обєднанням, то вона фактично не є ніяким обєднанням і нікого крім своїх членів не обєднує. Коли ж не обєднує інших ґруп, то вона сама є тільки додатковою ґрупою між українцями в Канаді. Такою самою як другі. Де були два народні доми, там УНО побудувало ще один. Де була одна орґанізація молоді, там тепер дві. Де вже було жіноче товариство, там повстало ще одно. Навіть структурою своєї орґанізації УНО наслідує Союз Українців Самостійників.

Назва цієї орґанізації в англійській мові — Ukrainian National Federation прамо переходить границі серйозности, бо слово „федерація" відноситься до обєднання ріжних ґруп, партій або держав на підставі якоїсь угоди, а цій федерації такої угоди рішуче бракує. Коли ця орґанізація може називатися федерацією, то федераціями можуть називатися всі інші українські ґрупи, але тоді виходив би дивогляд, що українці в Канаді поділені між собою на федерації.

Та шумна, чи претенсійна назва навіть фактично шкодить дійсному обєднанню українців в Канаді, яке наступило в початках другої світової війни, і приняло собі скромну назву „Комітет Українців Канади". Звичайно всякі орґанізації та комітети повинні б входити до обєднань чи федерацій, а тут виходить, що федерації входять в якийсь малозначний комітет. Нашим співгорожанам, що призвичаєні судити орґанізації по назвах, певно голови крутяться, як хтось пробує пояснити їм, що федерація входить до комітету, що є вищий від федерації.

Одначе хочеться вірити, що як кожна орґанізація з віком поважніє, так і Українське Національне Обєднання побачить свої переборщення недоцільними і їх усуне, щоб уможливити співпрацю з іншими орґанізаціями. Самостійники під цим зглядом дали дуже добрий приклад. Вони довгі роки скликали зїзди і називали їх народніми (і в дійсности на початках вони такими були), але коли дійсність показала, що ті зїзди пізніше перейшли в зїзди тієї орґанізації, то

самостійники перестали уживати первісної назви на свої зїзди. Хочеться вірити, що чим скорше УНО буде грати картами, які життя їм кине, тим певніше вони будуть називати свої карти властивою назвою і „вино" будуть називати „вином".

(4). Українська Робітнича Орґанізація (У.Р.О).

Ця числом невелика орґанізація складається з колишніх членів комуністичної партії в Канаді. Коли остання почала отверту боротьбу з українським націоналізмом, і вимагала сліпого послуху для Москви, тоді деякі члени тієї партії відірвалися і в 1936 р. оснували окрему робітничу партію на українськім ґрунті.

Союз Українців Самостійників визнає, що всякі суспільні кляси, витворені спільним поділом праці, є конечні для економічного життя і поступу людства, отже вірить в порозуміння між клясами, а тимсамим ставиться прихильно до цієї робітничої орґанізації. Зрештою, Союз Українців Самостійників вірить, що члени цієї орґанізації, як члени клясової орґанізації зіллють свої інтереси з інтересами інших робітників в Канаді при помочі юній і т. п., а як українці і канадійські громадяни, вони знайдуть собі місце в уже існуючих національно-культурних орґанізаціях.

(5). Ліґа Визволення України (ЛВУ).

Це назва найновішої орґанізації, яку створила третя іміґрація, що приїхала до Канади по закінченні другої світової війни. По справедливости, цього твору не можна приписувати цілій третій іміґрації. В цій іміґрації є люди загально знані по імені, люди з заслугами в українськім суспільстві в старім краю. Вони, приїхавши сюди, уважали за відповідне або ввійти до вже існуючих орґанізацій, або ще стоять на боці, та розглядаються, куди їм вступити. Зате молодші ентузіясти-патріоти, замість розглянути, що українці в Канаді за півстоліття осягнули, як вони тут поґруповані, вибрали коротшу дорогу і — зорґанізували ще одну групу, назвавши її „Ліґа Визволення України".

Заледве чи хто хотів би сказати, що вони зробили це зі злої волі. Радше хочеться вірити, що вони зробили це з найліпшої волі, з великого патріотизму. Вони мусіли переконати себе, що канадійські українці або нічого не робили і не роблять, а як роблять, то не те, що треба робити для визвольних змагань і тому почували потребу заснувати щось, що могло б заспокоїти їх совість, що вони не пішли спати. Одначе в дійсності цей крок не належить до поважних кроків поважних людей. Він є в першій мірі віддзеркаленням поділу українців в Европі. В другій мірі він є неоправданим закидом канадійським українцям, наче б останні не дорожили долею українського народу на його землях і іміґрації. Хоч як поблажливо хотів би хтось дивитися на створення цієї Ліґи, той мусить сказати, що цей крок є продовженням невідрадного явища серед українського народу, що кожна ґенерація починає від себе українську політику і будову української держави.

Все ж, треба і тут сказати, що в цій орґанізації є надійні й енерґійні люди, котрі скоро зорієнтуються в канадійських і світових відносинах і внесуть нової крови в українське життя в Канаді.

(6). Союз Українців — Жертв Російсько-комуністичного Терору (СУЖЕРО).

Це друга орґанізація, що сформувалася з тих, що прибули до Канади по другій світовій війні, але як Ліґа Визволення України складається головно з галичан, то СУЖЕРО складається з наддніпрянців.

Про рацію чи не-рацію існування цієї орґанізації можна сказати те саме, що про Ліґу. Не робить ріжниці, як добрі мотиви орґанізатори цієї орґанізації мали, а вони самі в короткому часі розчаруються своїм твором, бо не знайдуть дійсного оправдання на цю додаткову відрубну групу серед українського громадянства в Канаді. Сама назва цієї орґанізації, що несмачно підкреслює слово "жертви", не заповідає підбадьорюючої програми.

Коли ж справа іде про розкриття комуністичної розкла-

нової і шкідливої роботи серед українців в Канаді, а навіть перед цілим світом, то це можна прекрасно, а навіть з більшими успіхами, робити при котрій-небудь існуючій українській організації в Канаді, бо всі вони (крім одної) є антикомуністичні, антимосковські і роблять все, що тільки можливе, щоб комуністичну діяльність розкривати і спиняти. Можна додати й те, що коли б члени цієї групи діяли проти комунізму через існуючі організації, що мають певну і випробувану репутацію, то осягнули б більші успіхи.

В цій групі є поважні люди, що могли б відіграти дуже поважну ролю між українцями в Канаді. Треба жалувати, що провід цієї групи не спрямував своїх прихильників вийти у вже існуючі організації в Канаді. Коли б вони були це зробили, то в першій мірі були б не створили ще одної додаткової окремої групи, а в другій мірі — були б усунули поділ українців на так званих „східників" та „західників".

(7). Комітет Українців Канади (КУК).

Зі всього вище сказаного можна зробити такий висновок. Хоч сполука різних груп не є конечною, то конечним є робити все можливе, щоб працю всіх груп скоординувати у важних справах і щоб хоч у тих справах вони виступали як одне тіло і один голос.

В Канаді таке одне тіло фактично заіснувало, коли 1940 року зорганізовано „Комітет Українців Канади" і до нього ввійшли п'ять головних організацій. КУК заснувався на тій підставі, що залишив кожному угрупованню право на свою окрему діяльність, але всі ті угруповання об'єдналися для спільної праці в важніших, загальних справах. Деякі зауважали, що той Комітет повинен був злити всі організації в одну, але таке побажання є занадто ідеальне. Ми віримо, що залишення окремим угрупованням свободи на власну діяльність може принести більшу користь. Ідеології українських угруповань в Канаді ще не є настільки досконалі, щоб не потребували розважної критики. Обміна думок і поглядів є потрібна і КУК своєю структурою на таку обміну поглядів лишає місце.

Наше становище до Комітету Українців Канади є, що це є конечне і єдино льогічне тіло між українцями в Канаді. Воно вже зробило багато добра і для українців в Канаді і для визвольної справи. Як до такого, ми мусимо ставитися позитивно і причинятися до його найкориснішого існування. Нарікання самостійників, що наша група пропорціонально несе завеликий тягар у фінансуванні КУК-а, є до певної міри оправдані, але так і повинно бути. Між самостійниками є найбільше провідних людей і від них треба більше сподіватися, ніж від звичайних громадян. Зрештою, якщо не являється несправедливим обтяженням, то треба робити так, щоб фонди КУК збиралися на місцях пропорціонально від кожної організації. Тоді ніхто не буде нарікати на переобтяження і втримається тіло, що є конечним для дальшої роботи. (До речі можна тепер додати, ко Передконгресова Нарада, скликана Комітетом Українців Канади 5—7 грудня, 1952 р. порекомендувала такий спосіб збирання грошей на КУК, а IV Конгрес цю рекомендацію прийняв).

ДАЛЬШІ ЗАВДАННЯ ПЕРЕД КАНАДІЙСЬКИМИ УКРАЇНЦЯМИ

Перед Комітетом Українців Канади, а тим самим перед кожною організацією, що входить до нього, є кілька дуже важних завдань, які треба розвязувати по можності спільними силами.

Одним з них є українська визвольна справа. Вона є далекою від вирішення. Демократичний світ, що 1917 року видвигнув засаду самовизначення народів, засаду, що народам, як і одиницям, належаться певні права, нині тієї засади відрекується. Ця засада була вперше скривлена при закінченні першої світової війни і до українців цілковито не примінена. З початком другої війни демократичний світ відновив її в формі Атлянтійського Чартеру, але вже в неясній формі, а пізніше, як до демократичного світу у війні прилучилась Росія, то офіціальні чинники казали, що той Чартер пропав, мабуть втопився в океані, і нині про нього фактично навіть не говорять. Зате час від часу поважні аме-

риканські чинники говорять, що принцип самовизначення народів є небезпечний. Отже, оскільки світ не розуміє, що українському народові належиться право на свою власну державу, остільки є більша потреба на існування КУК в Канаді, а УКК в Зєдинених Державах. Нашим обовязком, кровним обовязком, є піддержувати клич, що українському народові належиться свобода і своя держава. Ми знаємо анґльо-саксонський світ, знаємо його мову, маємо з ним прямий контакт і тому мусимо видвигати українське питання так довго, доки воно не буде задовольняюче полагоджене. Це ми можемо робити контактом з поодинокими впливовими людьми, пригадуванням і домаганнями до державних установ, а також відповідною літературою. Ми в американськім світі вже спромоглися на деякі книжки в анґлійській мові, що можуть поінформувати наших співгорожан про українську справу, але ми під цим зглядом стоїмо в самих початках. В цій справі можна багато більше зробити і зробимо, як будемо робити обєднаними силами.

Між нами появляються одиниці, що мають комплекс нижчости і думають, що вони, як горожани, понижують себе, коли попри свої горожанські обовязки цікавляться справами українського народу в Европі. Це є анормальне явище, яке треба поборювати, бо заінтересовання людини справами в Европі чи Азії цілком не потребує противитися горожанським обовязкам. Навіть навпаки. Людина, що цікавиться справами ширшого світа, показує свою вищість. Зрештою, кожний сильний народ має своїх місіонерів, що їх діяльність виходить поза границі їхньої держави. Анґлійці мають своїх місіонерів по всьому світі. Так само Канада має їх в чужих краях. Коли це не противиться їх горожанським обовязкам, і коли це оправдане, то тим більше оправданим є, коли ми цікавимося долею українського народу, з котрим ми звязані сентиментами, культурою і кровю.

Друге завдання, що стоїть перед нами, саме кидається в очі, коли поглянемо на публику в часі якогось українського віча, концерту, зїзду, чи навіть на Богослуженнях у наших церквах. Коли, навіть десять років тому, ми на таких зібраннях могли бачити людей ріжного віку, а найбільше молодих

людей, то тепер бачимо найбільше старших, дальше — дітей, що ще з батьками та матерями товаришують. Молодь у віці 15 до 30 літ є дуже слабо зарепрезентована, а дуже часто складається з тих, що беруть участь в концертах та співах. На це нема іншого пояснення, тільки те, що наша молодь відривається від нашого життя, а знаходить його, якщо не знайшла, деінде. Значить — асимілюється.

Хоч ми стоїмо на ґрунті горожанства, то це не значить, що наша асиміляція повинна і мусить іти стрімголов. Асиміляція є певний процес. Наші діти тут роджені, бавляться на вулицях, ходять до тутешніх шкіл і познайомлюються з анґлійською культурою, беруть участь в тутешньому житті від наймолодших літ, отже не можуть утекти від свого роду асиміляції, хоч як ми цього не хотіли б.

Українці в Галичині ніколи не хвалилися тим, що вони колись вибрали собі Австрію за свою державу. Вони були силою прилучені до тієї Австрії і були свідомі, що жили на українській землі. Та помимо того, по довгих роках своєї приналежности до Австрії, вони ставилися до неї прихильно і навіть з деяким одушевленням співали: „Боже, будь покровитель". Те саме було з українцями під Росією. Мимо переслідувань, заборон і всяких репресій, що звичайно сильно стримують асиміляцію, а навіть викликають явну відпорність до неї, а як багато українців уважалося руськими? Що більше. Нехай би нині хтось відвідав канадійські околиці, заселені наддніпрянцями з Київщини, Чернігівщини чи Харківщини, то побачить, як багато між ними уважаються руськими. Значить, що і в Канаді канадійський сентимент виявиться — зрештою він вже наглядно виявився в часі останньої війни, і буде вироблятися навіть тоді, якби анґлійські громадяни цього і не хотіли. Але це не значить, що той процес має бути нереґульований. Ми віримо, що ми дотепер принесли велику користь і собі і Канаді тим, що, плекаючи своє, ми асиміляцію припиняли. Ми виховали своїх дітей у своїй культурі, що її ми найліпше розуміли, і вони є нині добрими, розумними і поважними горожанами. Зате ті, що пішли по лінії нерозумної асиміляції, пропали для нас і між іншими нічим не відзначилися. Від свого відірвалися, до іншого не

пристали і дуже часто почуваються як сироти. Це значить дальше, що асиміляцію треба контролювати, коли хочемо бути поважними і поважаними, коли не хочемо пропасти, сліду за собою не лишивши.

Найбільшим чинником проти нерозумної асиміляції є знання своєї мови, свідомість своїх культурних вартостей, свідомість того, що український народ має своїх письменників, артистів, ґеніїв, державних мужів і героїв і що той український народ у своїй історії дуже багато причинився до всесвітньої культури.

Перед нами всіма українцями в Канаді лежить велике завдання знайти відповідний спосіб, відповідне місце і відповідну нагоду, щоб передати те знання і свідомість нашій молоді. Бо тільки тоді, як ми вспіємо це зробити, поставимо себе в ряди поважних горожан цього краю, і тільки тоді буде можлива наша дальша поміч українському народові в Европі.

Перед орґанізацією Союзу Українців Самостійників зокрема лежать поважні завдання на цім полі. Орґанізація, що дотепер відіграла таку світлу ролю на громадській ниві, мусить подбати, щоб її корисна робота продовжалася. Тому мусить в першій мірі дбати, щоб українська мова не була занедбана по домах, бо це перше і найлегше місце навчити дітей української мови. Рідні школи можуть поправити це знання, але дому не заступлять. Треба також боротися з нововитвореною, але цілком науково не піддержаною теорією, що вчити дитину англійської і української мови — шкодить дитині. Дальше треба дати всяку можливу піддержку Українській Школі, що тепер провадиться під керівництвом проф. Л. Білецького. Рівночасно треба старатися, щоб по наших церквах поширювати і піддержувати недільні школи, котрі повинні провадитися кожної неділі без огляду на те, чи в церкві є священик, чи ні. Окрему увагу треба звернути на наші Інститути, щоб з них виходила молодь наповнена ідеалами і настроєна до громадської роботи. Остаточно треба доложити всіх старань, щоб у кожній нашій околиці, при церкві, чи при старшій орґанізації, була орґані-

зація молоді, котрій старші давали б батьківську поміч і заохоту.

І це не вичерпує всього того, що можна зробити. Треба тільки бути уважним, щоб не пропустити інших способів та можливостей. А вже ніяк не можемо допустити шкідливих оправдань, що українським батькам і організаціям не треба більше турбуватися навчанням української мови, бо, мовляв, деякі університети вже дали місце на українські кляси, інші дадуть пізніше, а незадовго української мови можна буде вчити і по середніх школах. Про ті українські кляси в університетах тепер так багато говориться і пишеться, що виглядає, що найважніша проблема розвязана. Тим часом таке говорення і писання не годиться з дійсністю. Воно нагадує людину, що, ідучи, дивиться високо вгору, і падає в рів, бо не бачить його перед собою.

Що право навчати української мови в університетах і середніх школах належить до великих здобутків, про те нема й мови. Це велике для нас признання в культурнім світі і ми повинні бути свідомі цього. Але навчання української мови в університетах ніколи не заступить науки в домах, недільних школах і українських школах та організаціях.

Навчання української мови в університетах буде провадитися по такому самому пляні, по якому провадиться навчання французької, німецької, чи латинської мови. Хто в Канаді вчився якоїбудь модерної чи клясичної мови, той дуже добре знає, що тільки маленький відсоток студентів може тією мовою володіти, і то слабо. Зрештою, люди учаться латини сотками літ, але це не віджививло латинян. Так само навчання німецької чи французької мови. Отже таке саме буде з навчанням української мови. Та коли б навіть учителі могли доконати чуда і навчити студентів української мови так, щоб вони могли її уживати, то не треба забувати, що не всі українські студенти в університетах будуть брати такі курси, що потребують або позволять на таку мову. Наприклад, — в Саскачеванському Університеті, де українську мову впроваджено найскорше і де число українських студентів є коло 200, там тільки яких 25—35 студентів річно беруть українські кляси. Це дуже малий

відсоток, але здається, що в інших провінціях той відсоток ще менший. Та коли б навіть всі українські студенти в університетах могли брати українську мову, то треба памятати, що тих студентів може бути тисяча, отже тільки маленький відсоток всієї української молоді, що не то до університету, але може й до середніх шкіл не піде.

Значить, що треба дальше мати на увазі інші чинники, ті чинники, що дійсно можуть помогти задержати українську мову, що поможуть виховати нашу молодь хоч в українському дусі і познайомлять її хоч трохи з українською культурою.

З другого боку треба вже раз погодитися з тим, що хочби всі українські орґанізації та інституції зробили все, що можна зробити, то ті, що будуть знати українську мову, будуть числом зменшуватися, а ті, що не будуть її знати, будуть числом побільшуватися. Цих останніх не можна уважати за пропавших. Вони, як добрі горожани цього краю, можуть бути симпатично виховані до українських визвольних змагань в Европі, і до всяких канадійських українських орґанізацій. Але для них треба буде відповідної літератури в анґлійській мові. Тут є надзвичайно важне і широке поле до праці.

Отже треба працювати і памятати, що хто не працює, той стоїть на місці, а хто стоїть на місці, коли інші ідуть вперед, той лишається позаду.
